

סימן ג

ברכת אהבת עולם האם פוטרת ברכות התורה אף כשלא נתכוין לצאת (או"ח סי' מ"ז סע' ז')

והיינו, שלדעת המשנ"ב, נחלקו הרא"ש והר"ר יונה אם בעינן לעכב שיכוין לצאת י"ח ברכות התורה בברכת אהבת עולם (ר' יונה), או שבכל אופן פטר (רא"ש).

והנה ז"ל תלמידי רבינו יונה שם (דף ה' ע"ב בדי"ף) "וכי אמרינן בירושלמי והוא ששנה על אתר, זהו בברכת אהבה רבה, שחיובה אינה אלא על ק"ש בלבד, וכשקורא מיד אין צריך לברך ואף על פי שלא ברך בבקר ברכת התורה, מפני שמאחר ששונה מיד שקורא ק"ש ויתפלל, גלה דעתו שלדעת כן קרא אותה, לצאת בה ידי חובת ק"ש וידי חובת הקריאה. וכשקורא אחר שעה אינו נפטר בה, דכיון שאין תקנת חיובה אלא על ק"ש בלבד, נראה שמתחלה לא קרא אותה אלא לדעת חיוב ק"ש בלבד ואינה פוטרת" ע"כ. הרי שמחלק בין ברכת אהבת עולם לברכות התורה, דברכת אהבת עולם, כיון שבעיקרה נתקנה לק"ש

בברכות (י"א ע"ב) מבואר שברכת "אהבת עולם" פוטרת במקום ברכת התורה (כגון למי ששכח מלברכם). והביאו שם הראשונים בשם הירושלמי, דדווקא אם שנה לאלתר בלי הפסק, עיי"ש. כלומר, שלמד מיד". וכן הובא להלכה בב"י (או"ח ס' מ"ז), עיי"ש שהאריך בביאור שיטות הראשונים. וכ"פ שם בשו"ע (סע' ז'). וע' משנ"ב (ס"ק י"ד) שם שכתב על דברי מרן השו"ע "ולכאורה מדסתם, משמע אפילו לא כיון בעת הברכה לפטור בזה ברכת התורה, סגי, וע' ביה"ל" עכ"ל.

והנה הביאור הלכה שם (ד"ה פוטרת) כתב "ומדברי תלמידי ר' יונה שם משמע לכאורה, דאם יודע בודאי שלא כיון, או כגון שנזכר שלא אמר ברכת התורה עד אחר שאמר אהבה רבה, אין אהבה רבה פוטרת. אבל מדברי הרא"ש שם וכו' לכאורה אין לחלק בזה" עכ"ל.

א. וגדר מיד, ע' ביאור הלכה (בסי' מ"ז סע' ז' ד"ה אם למד), ובשו"ת יחיה דעת (ח"ד ריש סי' ה').

משמע אף שלא כיון כלל. עכת"ד. ואכן נראה שזוהי כוונת הביה"ל.

אולם לפענ"ד אם יורשה, יותר נראה שאין כאן מחלוקת כלל, דקשה לומר דלרא"ש יצא י"ח אף אם לא יכוין, "כיון שכך נראית ברכתו", כברכת התורה ג"כ, מה מעלה ומוריד מה "שנראה" בלא דעתו. ואת"ל שיצא אף אם לא יכוין, הדבר תמוה מחמת הסברא, דמ"מ לא הבנתי איך נראית ברכת אהבת עולם לברכת התורה אם שנה לאלתר, אימור שיש לו קביעות ללמוד כל יום חוק קבוע אחר התפלה, ולא משום ששכח לברך ברכות התורה לכן השתדל ללמוד לאלתר. עכ"פ יתכן שכך הוואה יאמר, וא"כ תמוה מאיזה טעם "נראית", ברכתו כברכת התורה ג"כ.

ואשר ע"כ נראה לפענ"ד, דאף הרא"ש מודה לה"ר יונה דבעי כוונה. ומש"כ הרא"ש "נראית", היינו רק בצירוף כוונתו שמכיון לצאת י"ח ברכות התורה ג"כ. ו"נראית" היינו לעצמו. ובאמת גם הר"ר יונה כתב בדומה ללשון הרא"ש "נראה שמתחילה". ודו"ק. וכידוע, למעט במחלוקת עדיף. ושו"ר להרה"ג רבי אהרן ישעיה רוטר, שבספרו שערי אהרן (ח"ג עמ' צ"ז) העיר ע"ד הביה"ל כנ"ל.

וידידי הרה"ג רבי מנחם שימל שליט"א העירני, דהביה"ל רק בא ליישב שמסתימת מרן בשו"ע נראה שברכת אהבת עולם פוטרת אף בלי כוונה, וזה נגד דברי הר"ר יונה, ולכן יצא לדייק מהרא"ש דלא בעי כוונה, כסתימת

ולא לתורה, כל שאינו שונה לאלתר, לא גילה דעתו שכיון בה גם לשם תורה. אך אם שנה לאלתר, הרי גילה דעתו שכוונתו באהבת עולם אף לשם תורה. הרי מבואר להדיא מדברי הר"ר יונה, דבעי כוונה כדי שברכת אהבת עולם תפטור.

ואולם ז"ל הרא"ש (פ"א סי' י"ג) אמר רב יהודה אמר שמואל, השכים לשנות, עד שלא קרא ק"ש צריך לברך, משקרא ק"ש, אין צריך לברך. מאי טעמא, שכבר נפטור באהבה רבה. בירושלמי מסיק עלה, א"ר אבא והוא ששנה על אתר, ונראה דהיינו דוקא בברכה של אהבה רבה, דלא מיתחזי לשם ברכת התורה אלא בשונה על אתר. ואם שנה לאלתר, אז נראית ברכה לשם עסק התורה כמו לשם ק"ש. ואז לא יצטרך לברך כל אותו היום אפילו יפסוק ללמוד ויחזור וילמוד" ע"כ. ולכאורה דברי הרא"ש ברור מיללו, שמחלק ממש כר' יונה הנ"ל, שרק אם שונה לאלתר, אז נראה שברכת אהבת עולם מתייחסת גם ללימוד התורה.

וא"כ לא ידעתי על מה סמך רבינו הביה"ל לומר שיש כאן מחלוקת בין הרא"ש להר"ר יונה, דבין להר"ר יונה, ובין לרא"ש בעי כוונה כדי לצאת י"ח ברכות התורה. וצ"ע.

ואמר לי ידי"נ הרב אהרן כהן שליט"א, שכמדומה שהביה"ל דייק מלשון הר"ר יונה שכתב "גלה דעתו, שלדעת כן קרא אותה", אלמא בדעת הקורא הכל תלוי. ואולם הרא"ש כתב "אז נראית",

עולם, לכאורה לא יצא עד שיכוין לשם ברכת התורה. ועיי"ש מה שדחק לתרץ. והנה קושייתו, היא ראייה לשיטת הר"ר יונה.

ולכאורה יש להעיר ע"ד במש"כ "ולא אישתמיט שום חד מהפוסקים דלימא דהוא דוקא במתכוין לכך", דמדברי הר"ר יונה מוכח לא כדבריו, שכתב "גלה דעתו שלדעת כן קרא אותה", ותימה שלא התעורר מדבריו. ולפענ"ד גם בדעת הרא"ש ומרן אין הכרח לומר דלא בעי כוונה, ויש לנו לבאר דעתם כמו שביאר הר"ר יונה, וכנ"ל.

ואח"כ מצאתי להגאון רבי שמואל בן חביב בשו"ת אמר שמואל (או"ח סי' ר' דף ז' ע"א ד"ה ואולם. הביאו בשו"ת יחו"ד, ע' לקמן), שכתב לדחות דברי הגאון חק"ל, מכוח דברי הר"ר יונה הנ"ל. וכתב שפלא הוא איך הרב חק"ל התעלם מדבריו. והמעייין בדבריו שם יראה שסובר להדיא דאין כל פלוגתא בין הרא"ש להר"ר יונה בעניין זה, ומש"כ הרא"ש "מתחזי", כוונתו כר' יונה דבעי שיכוין לצאת י"ח ברכות התורה עיי"ש בדבריו, וכפי שכתבתי בס"ד, ותאזרני שמחה.

ובהמשך שם (ח' ע"א ד"ה ועוד) כתב הרב אמר שמואל חידוש נוסף, דכמו שלעניין מצוות ת"ת אינו בדין שיפטור את עצמו ממנה בקריאת שמע,

השו"ע. וכן נראה בהדיא במשנ"ב (ס"ק י"ד, הבאנו דבריו לעיל). עכת"ד. וסיוע לדבריו נראה להביא ממה שמרן בב"י הביא רק דברי הרא"ש, ולא הביא לשון הר"ר יונה הנ"ל. (ומה שהביא תחילה לשון ר"י בעל התוס', אין ראייה אי סבר כרא"ש או כר' יונה, עיי"ש היטב בדבריו).

ואכתי צריך לי עיון, איך יתכן לומר שאף אם לא יכוין לצאת י"ח, יצא י"ח, אחר שלא נתכנה כלל עבור ברכת התורה, וסברת הר"ר יונה מוכרחת. וה' יאיר עיני.

ומ"מ ממה שמרן לא כתב בהדיא בשו"ע דבעי כוונה לצאת י"ח, לענ"ד נראה דאין ראייה דסבר דלא כר' יונה, דאימור דכך היה פשוט לו, אחר שזו הסברא הפשוטה בסוגיה, וסמך על המעייין בגוף הסוגיה. וצ"ע למעשה.

ושו"ר לגאון עוזנו הרב חקרי לב (או"ח סי' ט') שפשיטא ליה דברכת אהבת עולם פוטרת אף אם לא כיון לצאת בה י"ח ברכת התורה, וכתב שכן נראה מסתימת הפוסקים שלא כתבו בהדיא דהיינו דווקא אם כיון לפטור. ושוב יצא להקשות על זה, דלמ"ד מצוות צריכות כוונה קשה, איך יצא אם לא כיון, והרי מבואר בברכות (י"ג ע"א) דלמ"ד מצוות אין צריכות כוונה, לא יצא בקורא להגיה, ומשמע דלמ"ד מצוות צריכות כוונה, לא יצא עד שיתכוין בקריאתו לשם קריאת שמע. ומינה, דאף לדין ברכת אהבת

אלא בכוונה מפורשת², ואף שמצוות ת"ת גדולה ממצוות ק"ש, וא"כ ק"ו דבעי כוונה מפורשת להיפטר בברכת אהבת עולם מברכת התורה. וכעין מש"כ הרשב"א בתשובה (הביאה מרן הב"י או"ח ס"ס ר"ו וס"ס רי"א) לעניין ברכת הפירות, שאינו בדין שיפטור האיניו חשוב את החשוב דרך גררא, אלא בכוונה מפורשת עיי"ש. וגם זו ראה נכונה לסברת הר"ר יונה.

ושבתי וראיתי למרן הראש"ל זצ"ל בשו"ת יחו"ד (ח"ד סי' ה') שהאריך בנד"ד, ואחר שהביא דעת הרב אמר שמואל, כתב לדחותו, וז"ל "נוראות נפלאותי, שנעלם מעינו הבודלח מה שאמרו בגמרא (ברכות י' ע"ב) אמר רבי מני, גדול הקורא קריאת שמע בעונתה יותר מהעוסק בתורה, מדקחני מתניתין הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה, מכלל שהקורא בעונתה עדיף. ובתוספות שם, תימה, שאפילו תפלה נמי עדיפא, דקיימא לן (שבת י"א ע"א) כגון אנו מפסיקים בין לקריאת שמע

בין לתפלה. ויש לומר שהכוונה שגדול יותר מהעוסק בתורה פעם אחרת, שלא בשעת קריאת שמע. ובתוספות הרא"ש שם כתב, שזהו למי שתורתו אומנותו כרבי שמעון בר יוחאי וחבריו שלא היו מפסיקים לתפלה אלא לקריאת שמע. עיי"ש. וכן כתבו בפירוש רבי אליהו מלונדריש (עמ' מ"ו). ובאור זרוע (סי' י"ז). עיי"ש. ובמאירי שם כתב, יש שואלים פשיטא, שהרי גם קריאת שמע תורה היא, ותירצו שר"ל שגדול יותר מן השונה בתורה שבעל פה, וזהו לשון העוסק בתורה³. ונפקא מינה למי שתורתו אומנותו שאע"פ שאינו מפסיק לתפלה, מפסיק הוא לק"ש. וכ"כ בחידושי הרשב"א ובפירושי הרשב"ץ ברכות שם. וכו'. נמצא שמצות קריאת שמע בזמנה גדולה וחביבה יותר ממצות תלמוד תורה, אפילו של מי שתורתו אומנותו. ואם כן אין זה ענין לנידון הרשב"א שבבית יוסף (סימן ר"ו ורי"א) הנ"ל⁴ עכ"ל. וע"ע בדבריו בחזו"ע טו"ב וברכות (עמ' ר"ד ר"ה). וחזינן לדעתו, דכיון

ב. וכן כתב מרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' ס"ו) ליישב השגת הגאון חק"ל (ס"ס ט'), על מרן הב"י (בסי' מ"ז בתירוצו השני), דכתב דק"ש לא חשיב תורה, וקשה מש"ס מנחות (צ"ט ע"א) דמוכח דיוצא בק"ש י"ח ת"ת, וכתב מרן החיד"א ליישב, דהני מילי אם כיון בהדיא לצאת י"ח ת"ת ג"כ. וכעיי"ז מצאתי במגן גבורים אלף המגן (סק"י) עיי"ש. אולם ראה בליקוטי חבר בן חיים על הב"י (בסי' מ"ז ד"ה ואם בא, הובאו דבריו בטור המאור בליקוט מפרשים עמ' צ"ג), וצ"ע.

ג. עיין בבא מציעא (ל"ג ע"א) שהעוסקים במקרא מדה ואינה מדה, במשנה מדה ומקבלים עליה שכר, בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו. ואני המגיה מוסיף, שהב"י בסו"ס מ"ז כתב בהדיא בשם האגור, דלשון "לעסוק" בתורה שייך לתורה שבע"פ עיי"ש.

לשנות אחר ברכת ק"ש דנפטר מברכת התורה" עכ"ל. ומוכח שם מדבריו דיוצא יד"ח אף אם לא כיון בהדיא, דאם לא כן אין מקום לקושייתו, עיי"ש. ובאמת תימה היא שנתעלם מדברי הר"ר יונה. וצ"ע.

ובספר מגן גבורים (דף קכ"ה ע"ב) באמת כתב כן וז"ל "אם נתכוין לפטור באהבה רבה גם מה שיקרא וילמוד אח"כ, או עכ"פ בסתם שלא נתכוין בפירוש שלא לפטור רק ק"ש לבדה" עכ"ל. ותימה היא למה לא העיר ממשמעות לשון הר"ר יונה, וצ"ע.

וראיתי שכתב בשו"ת בית לחם יהודה (דף ח"י ע"א) וז"ל "אמנם יש לחלק ולומר, דמהתם אין ראייה, דאיכא למימר דהירושלמי מיירי שכיון בדעתו לפטור באותה ברכה של שמונה עשרה את הברכה של אלהי נשמה, משא"כ באם לא כיון בדעתו לפטור באותה ברכה של שמונה עשרה דאינו יוצא, וכן מצאתי בשע"ת (ס"ו) שכתב ג"כ שאין ראייה מהירושלמי, וא"כ גם מהפר"ח אין ראייה, דאיכא למימר ג"כ דהוא מיירי דכיון דעתו. אמנם כיון דהוי ספק ברכות, אזלינן לקולא, הן לעניין ברכת התורה, וכן ג"כ לעניין אלהי נשמה" עכ"ל. הרי שעיקר דעתו דבעי כוונה מפורשת כדי לצאת, רק מכיון שלא מצא שסברתו מפורשת בקדמונים, חזר בו מחמת ספק ברכות. ומסתברא שאם היה שם ליבו לדיוק הנ"ל מלשון הר"ר יונה, ודאי היה מודה דלדינא בעי כוונה, וכעיקר סברתו. כן נראה פשוט לפענ"ד.

דק"ש בעונתה חשובה יותר מתורה, לכן בדין שהמברך על ק"ש יפטור אף בלי כוונה ואף דרך גררא גם את ברכות התורה.

ואנא דאמרי, אף אי נימא דהגמרא הנ"ל בברכות נעלמה לפי שעה מדעת הרב אמר שמואל, מ"מ עיקר דינו נכון לפענ"ד, דאף אי נימא דמצוות ק"ש גדולה יותר ממצוות ת"ת וכנ"ל, מ"מ כל שלא כיון בפירוש לפטור גם מצוות ק"ש, אינו בדין שיפטור כלל, כיון שכבר הדגישו הראשונים (ע' בכ"י בסי' מ"ז) שבאמת ברכת אהבת עולם אינה ברכת ת"ת, ולא נתקנה לשם תורה כלל. ולכן אין סברא לומר שיפטור אם לא כיון בהדיא, כ"נ לפענ"ד. משא"כ בנידון הרשב"א, שם ברכת הפרי החשוב וברכת האינו חשוב, ברכה אחת להם, ודו"ק. (ואף על עצם קושיית מרן הראש"ל זצ"ל, כמדומה שיש מה להשיב שאין ללמוד מדברי אגדה, ועוד יש להשיב, ואכמ"ל).

ומה שהביא אח"כ ביחו"ד שם מהרב חק"ל, לכאורה תימה הוא שלכאורה לא ראה שהרב אמר שמואל עצמו לעיל מינה הביא דברי החק"ל, ודחאם מכח דברי הר"ר יונה והרא"ש, עיי"ש. והרב יחו"ד הביא עוד שכן מוכח בספר מאמר מרדכי (סי' נ"ב סק"ד), ושכן כתב בשו"ת בית לחם יהודה (או"ח סי' ח'), וכ"כ בספר מגן גבורים (סי' מ"ז שלטי הגבורים סק"ח). עכת"ד. ואמרת ליעיין בס"ד בדבריהם.

וז"ל הגאון מאמ"ר שם "ואין להביא ראייה על זה ממה שאמרו שאם בא

והנה אף הרב ביחוד שם (עמ' כ"ט בהערה) הודה, שמקושיית הרב ובחרת בחיים (סי' ט"ז) מוכח דבעי כוונה לצאת י"ח תורה באהבת עולם, עיי"ש. וע"ע בשו"ת בצל החכמה (ח"א סי' א', בפרט באותיות י', וי"א). ואח"ז מצאתי בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' נ"א סוף אות ג') שפשוט לו דבעי כוונה מפורשת לצאת י"ח באהבת עולם, עיי"ש. וע"ע בספר ישועות מנחם (מהרה"ג רבי מנחם ליבמן זצ"ל, סי' א').

באופן שלא מצאנו אחרון אחד שיתמודד עם פשטות לשון הר"ר יונה דבעי כוונה מפורשת כדי לצאת, ומלבד הבנת הביה"ל ברא"ש, ומסתימת מרן השו"ע (שהעיר הרב חק"ל), לכאורה לא מצאנו מקום לומר שיתכן לצאת י"ח ברכות התורה בברכת אהבת עולם כל שלא כיון בהדיא לצאת י"ח. ואכתי צ"ע. (וע' לקמן כיצד נכון לנהוג בספק זה).

אולם מסופקני באופן גרוע יותר, כגון ששכח לברך ברכות התורה, ואחר שסיים ברכת אהבת עולם נזכר שלא בירך ברכות התורה, אך גם נזכר שלא כיון כלל בפירוש המילות של אהבת עולם, שכאשר אמר "ותן בליבנו בינה להבין ולהשכיל" וכו', ליבו היה בל עימו, האם בכה"ג יצא י"ח אף לרא"ש הנ"ל (לשיטת הביה"ל כנ"ל).

ויסוד הספק, דאע"ג דפשוט דיצא יד"ח ברכות ק"ש בדיעבד כמבואר במשנ"ב (סי' ס' סק"ז), עיי"ש. מ"מ לעניין לצאת י"ח ברכות התורה מסופקי

מאד, אחר שמבואר בכ"י בשם ר"י הרא"ש ועוד, שברכת אהבת עולם ביסודה לא נתקנה לברכות התורה, דעיקר ברכת אהבת עולם לק"ש נתקנה. א"כ לפי"ז, כל שאינו מכווין לפירוש המילות, אז אע"ג דקי"ל שאין כוונת פירוש המילות מעכבת וכנ"ל, דילמא היינו דווקא לעניין שיצא י"ח אותו עיקר הענין שמברך עליו (ברכות ק"ש), אך שאני הכא דעיקר ברכת אהבת עולם נתקנה לק"ש ולא לברכות התורה, אלא שגם יוצא י"ח בדיעבד לעניין ברכות התורה, ודילמא יוצא רק אם כיון פירוש המילות, שאם אינו מכווין כן, אז אינה בכלל ברכת התורה כלל לכו"ע, אלא היא רק ברכת ק"ש. והרי אין לברכת אהבת עולם ענין בעצם לברכות התורה, אלא רק מצד שמכווין במילים "ותן בליבנו" וכו', אז יש לה קשר עם ברכת התורה ובדיעבד יוצא. אך כל שלא כיון לפירוש המילים, בזה דילמא לכו"ע לא יצא י"ח, וחייב לברך ברכות התורה שוב. ואף שהנני נוטה לומר שבכה"ג לא יצא י"ח אף לדעת הביאור הלכה, מ"מ לדינא צ"ע, בפרט בספק ברכות. וה' יאיר עיני.

מחלוקת הפמ"ג והביה"ל אם עדיף לכיון לצאת באהבת עולם

והנה מה שסיים שם הביה"ל בקושיא על הפמ"ג, וכתב וז"ל "אך ראה זה מצאתי אח"כ בפמ"ג (סי' נ"ב משב"ז סק"א) דאם רוצה יוכל לכיון בפירוש בברכת אהבה רבה שלא לפטור לברכות התורה, דבזה לכו"ע אינו יוצא אפילו

למ"ד מצות אינן צריכות כונה, עיי"ש. ולפלא שלא זכר הפמ"ג כלל דברי תלמידי רבינו יונה הנ"ל" עכ"ל. וצריך להבין קושיית הביה"ל מתלמידי רבינו יונה.

ואין לפרש קושייתו שבא לומר שמדברי הר"ר יונה מוכח שצריך כוונה כדי לצאת, ואיך אומר הפמ"ג שיוצא אף בלא כוונה, שהרי הפמ"ג מחלק בהדיא בין אם מברך בסתמא שאז יוצא, לאם מברך ומכוין כוונה נגדית לא לצאת י"ח, וז"ל שם "והנה יש לראות, אם מתכוין שלא לצאת בברכת אהבה רבה ידי ברכת התורה, שפיר דמי, דנהי דברכות אין צריכין כוונה, מ"מ היכא דמתכוין שלא לצאת, שפיר דמי, ומברך אח"כ ברכת התורה" ע"כ.

ולכן נראה שכוונת הביה"ל לומר, שמלשון הפמ"ג מוכח שכדי שלא לצאת י"ח, חייב לכוין כוונה נגדית לא לצאת, אולם שיטת הר"ר יונה היא, שאף אם לא כיון שלא לצאת, אלא בירך ברכות ק"ש בסתמא, לא יצא יד"ח ברכת התורה, כל שלא כיון בהדיא לצאת. וזוהי קושיית הביאור הלכה.

אך לדינא מסכים הביה"ל, שהר"ר יונה אינו סותר את דינו של הפמ"ג, ואדרבה, הוא חיזוק וסעד לדבריו, שסו"ס כל שלא כיון בהדיא לצאת, לא יצא י"ח, כ"ש אם כיון בהדיא שלא לצאת וכנידון הפמ"ג. וראיה ברורה לזה, ממש"כ הביה"ל עצמו (לקמן סי' נ"ב ד"ה ומ"מ) וז"ל "וע' לעיל מה שכתבתי (בסי' מ"ז)

בביאור הלכה בשם תלמידי רבינו יונה לענין זה, שלכאורה ממנו ראייה לפמ"ג" ע"כ. הרי שהר"ר יונה מסייע לפמ"ג. ומחוורתא כדשנינן. וזה ברור בכוונתו.

ומה שהצריך הפמ"ג כוונה נגדית, ולא סגי שיברך בסתמא (כר' יונה), הדבר מפורש בדבריו דבא ליתן עצה כדי לצאת יד"ח אף למ"ד מצוות אין צריכות כוונה, עיי"ש. וע' במשנ"ב לקמן (סי' נ"ב סק"ט), ובביה"ל (שם ד"ה ומ"מ) שהעלה לדינא היפך דעת הפמ"ג, שאדרבה, עדיף טפי לכוין לפטור באהבה רבה, וילמד תיכף אחר התפלה. וכעיי"ז כתב כאן (בסי' מ"ז ס"ק י"ג), עיי"ש.

ובעניין מחלוקת הפמ"ג והביה"ל מה עדיף לכתחילה, לכוין לצאת י"ח בברכת אהבת עולם (לביה"ל), או להיפך, לכוין שלא לצאת ולברך אח"כ ברכות התורה (לפמ"ג), נראה דכוונת הפמ"ג (ובאמת כתב כן בהדיא, עיי"ש היטב בדבריו), שמאחר שנחלקן הראשונים אם ק"ש חשיב כ"שנה על אתר" לעניין זה, וכמו שהביא מרן הב"י מהרשב"א (ברכות י"א ע"ב ד"ה השכים) בשם הראב"ד, דתלי אם גרסינן "שנה" או "קרא", עיי"ש, וכן ספק זה תלוי בב' תירוצי הב"י שהביא לעיל מינה, עיי"ש. ובשו"ע (מ"ז סע' ח') כתב מרן בזה"ל "יש להסתפק אי סגי בקורא ק"ש סמוך לה מיד בלי הפסק, ולכן יש ליזהר לברך ברכת התורה קודם אהבת עולם" ע"כ. הרי שלדעת מרן, צריך לברך ברכות התורה קודם אהבת עולם, ולא טוב לברך

טצדקי יש לנו לעשות כדי שלא ליכנס לספק האם ק"ש חשיב כשנה לאלתר או לא, ולכן עדיף טפי שיכון שלא לצאת י"ח באהבת עולם. וזה נראה הרבה יותר פשוט בהסבר מרן, וכנ"ל, ודלא כמשנ"ב שנדחק בזה (וגם הסבר השעה"צ דחוק).

ואח"כ ראיתי שגם הגאון רעק"א (בהגהותיו לשו"ע ס"ס מ"ז) הבין בדעת מרן, דמה שכתב שטוב לברך קודם אהבת עולם ברכת התורה, הטעם הוא משום דיש לחוש לדעת הראשונים שק"ש אינה נחשבת כשנה על אתר, עיי"ש. וע' מש"כ על זה בשו"ת יבי"א (ח"ה או"ח סי' ה' אות ה').

וע"ע בביה"ל לקמן (סי' נ"ב סוף ד"ה ומ"מ) שהקשה עוד קושיא על הפמ"ג, מכוח דברי הרב מאמר מרדכי, דברכת אהבת עולם היא גם ברכת התורה. אולם המעיין רואה שדברי המאמר הם לכאורה שלא כדברי הר"ר יונה הרא"ש והב"י ושאר פוסקים, שכולם כתבו שבעיקרה אינה ברכה לברכת התורה, והוציאו מזה כמה נ"מ לדינע, וכמבואר כל זה בב"י, ואכמ"ל (ואף הביה"ל שם הודה שדבריו הם דלא כהר"ר יונה).

ומה שסיים שם המשנ"ב ש"בעצה זו (ר"ל, שיכון לצאת י"ח בברכת אהבת עולם, וישנה מיד אח"כ. ד.א.) יצא ג"כ נקי לגמרי מחשש ברכה שאינה צריכה", כוונתו לחלוק ברמז על מה שכתב הפמ"ג שם "וכי תימא להרבות בברכות אין רשאי, הא ליתא, דווקא בחנם אין להרבות, הא כהאי גוונא דספק

אהבת עולם ולקרוא ק"ש ולשנות מיד אח"כ, וכמו שיעץ כן המשנ"ב. ומזה למד הפמ"ג, שעדיף שלא לצאת י"ח באהבת עולם, רק שמרן מיירי ביש לו שהות לברך ברכות התורה קודם אהבת עולם, ולכן יעץ להקדימם, והפמ"ג כנראה מיירי שאין לו זמן לזה, ולכן יעץ שיכון שלא לצאת י"ח באהבת עולם, שסו"ס לכתחילה אין כדאי להיכנס לספק זה (דהיינו הספק אם ק"ש חשיב כשנה לאלתר). וע' גם בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' נ"א אות ג'), שנראה שסובר למעשה כדעת הפמ"ג. וכ"נ דעת המגן גבורים (סי' מ"ז שלט"ג סק"ח) ועוד.

ואח"כ ראיתי שרבינו המשנ"ב הרגיש בזה, שעל דברי מרן שכתב ליהזר להקדים ברכת התורה קודם אהבת עולם, כתב המשנ"ב (בס"ק י"ח) דהטעם הוא משום דחיישינן שמא ישכח ללמוד מיד אחר התפלה, ובשעה"צ (ס"ק י"ד) הוסיף, דיתכן דמרן איירי שאין דעתו ללמוד אחר התפלה, אך אם דעתו ללמוד מיד אחר התפלה, עדיף שלא יקרא ברכות התורה, אלא יכוין לצאת י"ח באהבת עולם, וילמד מיד אח"כ. עכת"ד. הרי שטרח להסביר דעת מרן, שהטעם שיש להקדים ולברך ברכות התורה ולא לסמוך על אהבת עולם, זה רק מטעם דחיישינן שמא לא ילמד מיד אח"כ, ולא מטעם שעדיף טפי לברך ברכות התורה, מאשר לצאת י"ח באהבת עולם.

אולם רבינו הפמ"ג כמובן יפרש דעת השו"ע כפשוטו, וכנ"ל, דכל

על גורם ברכה שא"צ (וכבר הוכיח הגר"י קאפח זצ"ל, בספרו על הרמב"ם תפלה פ"ז הי"ד וט"ו וט"ז, שלדעת ר"ח והרמב"ם אין איסור להרבות בברכות, אף שדבריו נגד מרן הב"י ועוד), נראה שבאופן כזה אין צורך לחוש יותר מדאי לספק ברכות, אחר שיש כאן כמה וכמה סברות לברך, כאשר עיני המעיין תחזינה מישרים.

ואף דלא מהני ס"ס בברכות לברך כדכתב משנ"ב (סי' רט"ו סק"כ), וכמו שהאריך בזה מרן הראש"ל זצ"ל בשו"ת יחוד"ד (ח"ה סי' כ"א בהערה). וכן משמע ממש"כ מרן השו"ע או"ח סי' י"ז סע' ב', עיי"ש היטב, ויש לחלק דהתם אין חזקת חיוב, וכ"כ הפוסקים), אולם ס"ס כדי לקיים פסק מרן שפיר עבדינן, וכ"כ מרן הראש"ל זצ"ל עצמו כמה זימנין בחזו"ע טו"ב וברכות (ראה דוגמה שם בעמ' קצ"ב) ועוד.

וידוע שמדינא יש לברך בס"ס, אלא שהבא לימלך מורים לו להמנע, כדכתב היביע אומר (ח"י או"ח סי' נ"ב) בשם המכתם לדוד (סי' ג') וז"ל "מ"מ המברך ע"י ס"ס, ודאי דלא עביד איסורא, ורק אם בא להימלך, מורינן ליה דשב ואל תעשה עדיף" עכ"ל.

ובפרט בנד"ד שיש לנו לצרף דעת האומרים שברכת התורה מן התורה^ד (ובפרט לנוהגים כמשנ"ב, שהכריע בס' מ"ז סק"א דברכות התורה

הוא שפיר דמי להתכוין שלא לצאת באהבה רבה, וכדאמרן". אולם ע' תהלה לדוד (סק"ו), שהביא מספר תבואות שור (יו"ד סי' י"ט ס"ק י"ז) שיש בזה משום גורם ברכה שא"צ, עיי"ש. ואח"ז מצאתי בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' נ"א אות ג') שדחה ראיית התהלה לדוד מהתבואות שור, דאינו עניין למש"כ הפמ"ג, עיי"ש בטעמא דמילתא.

והנה לעיל כבר כתבנו, ששיטת הפמ"ג מיוסדת על אדני פז, הוא ניהו מרן השו"ע, שיעץ לברך ברכות התורה קודם אהבת עולם, וידוע שאנו קבלנו הוראותיו, וא"צ לחוש בזה לסב"ל, ובפרט כאן שיש לנו כמה צירופים ושיטות (כדלקמן).

ואחר כותבי כל זאת, ראיתי תשובה מהרה"ג בניהו דיין שליט"א (מח"ס דברי בניהו) לידי"ג הרב דביר זעפרני שליט"א, ושם הביא באריכות דברי כל הפוסקים שדברו בזה. אולם הרב הנ"ל העלה דהעיקר לדינא כדעת הביה"ל, שיש לכיין לצאת בברכת אהבת עולם. והטעם, שהרבה אחרונים חלקו על עצת הפמ"ג. עכת"ד. ולפענ"ד אין דבריו מוכרחים, מכיון שלא התעורר לדיוק מלשון מרן, שפשטות דבריו מוכיחים כדעת הפמ"ג, וכמו שדייקנו לעיל (ולא כמו שכתב הביה"ל, להוציא דברי מרן מפשוטם וכנ"ל).

ואם כנים דברינו שגם מרן השו"ע סובר כדעת הפמ"ג, וכל הנידון הוא רק

ד. ואח"ז מצאתי למרן הראש"ל זצ"ל שכתב לגבי הישן בלילה שינת קבע כמה פעמים, ופסק

שהנכון הוא שיביאם זה אחר זה, ויכוין בהדיא לא להוציא האחד בברכת השני, ואין לחוש בזה משום גורם ברכה שאינה צריכה, ושכ"כ הגאון רבי יצחק חי טייב בערך השלחן ועוד, "דבמקום פלוגתא דרבנותא יכול לכוין שלא לצאת בברכה האחת וכו'. ודלא כתבואות שור וכו'. עכת"ד. וכן הסכים עמו בדברי בניהו שם להלכה ולמעשה.

ומעתה אף בנד"ד יש להורות כן, דכיון דאיכא פלוגתא דרבנותא, שפיר יש לנהוג כעצת הפמ"ג. וק"ו הוא, אם נגד פסק מרן (ביו"ד סי' רס"ה סע' י', וכ"ד רוב הראשונים, לפי מיטב ידיעתי) בעניין תאומים, שפיר אפשר לכוין שלא לצאת, כדי לצאת מפלוגתא דרבנותא, כ"ש דמהני דעתו כדי לקיים פסק מרן שיעץ לברך ברכות התורה קודם אהבת עולם, כדי לצאת מן הספק הם פוטרת דווקא בשנה לאלתר, ומינה, דאם לא בירך קודם אהבת עולם, עדיף טפי שיכוין שלא לצאת באהבת עולם, כדי שיברך ברכות התורה לאח"כ, ויצא מאותו הספק.

מן התורה^ה), וידוע דמהני ס"ס לברך, במצוה שיש צד לומר שהיא מהתורה, כדמוכח בב"י (באו"ח סי' תפ"ט) בעניין ספירת העומר, עיי"ש בשם התה"ד (סי' ל"ז).

ואח"ז היה נראה לי להביא סניף נוסף בנד"ד, דהנה כבר הבאנו שגאון עוזנו הרב חקרי לב (או"ח סי' ט') הקשה לדעת הסוברים דמצוות צריכות כוונה, מהא דק"ל דאהבת עולם פוטרת במקום ברכות התורה, והרי לא כיון שיפטרו, ואיך יפטרו. ומבואר דעכ"פ לדעתו, למ"ד מצוות צריכות כוונה, והכי ק"ל בשו"ע (סי' ס' סע' ד') ובב"י (בסי' תקפ"ט סע' ח' וט') דאם לא כיון בהדיא לצאת, לא יצא י"ח. כ"ש אם כיון להדיא שלא לצאת. וראוי לצרף דעתו בנד"ד, ולומר שיכוין לא לצאת בברכת אהבת עולם, אלא יקדים לברך ברכות התורה.

והנה ראיתי בספר דברי בניהו (חלק י"ז סימן ל"ז) תשובה בעניין מילת תאומים. ושם בסו"ד (אות י"ח עמ' של"ז של"ח) הביא ממרן הראש"ל זצ"ל,

שיברך בכל פעם שקם, ע' בהסכמתו להרה"ג הרב זכריה בן שלמה שליט"א על ספרו אורות הטהרה, שהדפיס את הסכמת מו"ר זצ"ל על ספרו הלכות צבא, ושם כתב לברך ע"פ הס"ס הנ"ל, כיון די"א דברכות התורה הוו דאורייתא, עיי"ש.

ה. וק"ו לדעת הגאון רבי יעקב חיים סופר שליט"א בספרו דרופתקי דאורייתא, דאף לרמב"ם ומרן ברכת התורה מן התורה, וכ"כ כמה אחרונים בהדיא בדעתם, אך לענ"ד מה שהביא ראיה מתשובת הגאון חקרי לב שהביאה נכדו הגאון רבי חיים פלאגי בשו"ת סמיכה לחיים (סי' ב'), תימה הוא איך לא ראה שהרב שם מיירי לעניין ברכת התורה על ספר תורה בלחוד, באופן שהקריאה חיובה מן התורה, כגון פרשת זכור, וכך ראיתי שכתב בהדיא בתוך הספר סמיכה לחיים, וכעיי"ז דחאו ברמז בשו"ת יבי"א (ת"ח או"ח סי' ה' בהערה).

שכיון שמכוין בהדיא שלא לצאת י"ח ברכות התורה באהבת עולם, כדי להוציא עצמו ממחלוקת הפמ"ג והביה"ל, וכן היא דעת מרן בפשטות, לכן נראה שכן עיקר לדינא.

ואח"כ ראיתי שרבנו היבי"א כתב להדיא בדין ברכות התורה כיוצא"ב (ביבי"א ח"ח או"ח סי' ה' אות ד'), וז"ל "ומ"מ אף שכתבנו שהעיקר להלכה שצריך לחזור ולברך ברכה"ת בשחרית, טוב ונכון שבשעה שמברך ברכה"ת בלילה קודם לימודו, ויודע הוא שחזור לישון, יכוין בלבו שאינו רוצה לפטור בברכתו אלא רק את הלימוד ההוא עד שילך לישון, וכמ"ש כיו"ב מרן השלחן ערוך (בסימן קע"ד ס"ד). וכתב בערך השלחן שם, מכאן ראייה שבמקום שיש מחלוקת בפוסקים בברכות, יכול לכוין שלא לצאת בברכה ראשונה יותר מחיובו, ואין בזה חשש ברכה שאינה צריכה כיון שעושה כן לאפוקי נפשיה מפלוגתא" ע"כ. והביא שם מדברי הפוסקים שיעצו לנהוג כן.

ואח"כ מצאתי בשו"ת מכתב לחזקיהו (או"ח סי' ד' דף כ' ע"א ד"ה ואולם, והלאה) דס"ל דברכות ק"ש פוטרות במקום ברכות התורה גם בברכות ק"ש של ערבית, עיי"ש. ואח"כ (בדף כ"א ע"א ד"ה ואולם) כתב שהרב תפלה לדוד חולק בזה וכו', ואין עיקר כמותו עיי"ש. ושוב כתב וז"ל "וכדי לחוש לסברת הרב תפלה לדוד, נלענ"ד דמי שאירע לו כדבר הזה, שהשכיב עצמו וישן בתחילת הלילה שינת קבע והקיץ בעוד לילה, שיברך

ואין לדחות דשאני התם, דהמנהג הוא דלא כמרן (וכמו שהביא שם אות י' עמ' של"ב), כיון דסוף סוף דעת הרב יבי"א מוכחת שסובר כדעת הגאון ערך השולחן, דאין לחוש לשיטת התבואות שור, אלא העיקר לדינא שכל שמכוין לצאת מפלוגתא, אין לחוש לגורם ברכה שא"צ. וכ"ש בנד"ד שהגאון דברי יציב הוכיח לנכון שאין דברי התבואות שור מנגדים לעצת הפמ"ג. וכ"ש בנד"ד דיש לצרף דעת הסוברים שברכת התורה מן התורה וכאמור.

וע"ע למרן הראש"ל זצ"ל ביבי"א (ח"ד או"ח סי' י"ט אות ה'), וז"ל שם "ועל צד היותר טוב, יכוין להדיא שלא לפטור הפרי השני בברכת שהחיינו שעל הראשון (וכמ"ש כיו"ב הדבר שמואל ס"ס רס"ד). וסמוכין לזה מדברי מרן השו"ע (סי' קע"ד סע' ד') שמאחר שיש מחלוקת אם בפה"ג דהבדלה פוטרת היין שבתוך המזון, הילכך המבדיל קודם נט"י יכוין שלא להוציא יין שבתוך הסעודה. ואם לא כיון כך ספק ברכות להקל. ע"ש. וע' בערך השלחן (שם סק"א) שמכאן ראייה דבמקום פלוגתא דרבוותא יוכל לכוין שלא לצאת בברכה האחת וכו', ואין כאן חשש ברכה שא"צ, כיון שעושה כן לאפוקי נפשיה מפלוגתא. ודלא כהתבואות שור ביו"ד (סי' י"ט). ע"כ. עכ"ל. והניף ידו שנית ביבי"א (חלק ח' או"ח סי' כ"ו אות ד'), ובעוד מקומות. ע"ע בחזו"ע סוכות (עמ' ק"מ ד"ה ומי שסועד).

ולפי יסוד זה, נראה שאפשר בשופי לנהוג כן לכתחילה אף בנד"ד,

להתפלל ושכח מקודם ברכת אלוקי
 נשמה, יכוין בפירוש בברכת ונאמן אתה
 שאינו רוצה לפטור בזה ברכת אלוקי
 נשמה, ואז לכו"ע יברכנה אחר התפלה.
 דנהי דברכות א"צ כונה לצאת, מ"מ היכא
 דמכוין בפירוש שלא לצאת, שפיר דמי,
 עי"ש עוד בפמ"ג עכ"ל. וה"ה לגד"ד.
 והנראה לענ"ד כתבתי, ואיני אומר קבלו
 דעתי.

ואח"ז מצאתי בילקוט יוסף (תשס"ד,
 פסוקי דזמרה וק"ש, סימן מ"ז
 סע' כ"ט עמ' קט"ז עד קי"ח) שכתב
 להדיא כפי שהסקתי כאן, ותיתי לי. (אלא
 שלא העיר ממחלוקת הביאור הלכה
 והפמ"ג).

ברכות התורה וילמד איזה שיעור מועט,
 ואח"כ יתפלל ערבית, דבכה"ג נפיק
 נפשיה מפלוגתא" עכ"ל. הרי שאף שפסק
 דמדינא ברכת אהבת עולם דערבית
 פוטרת במקום ברכוה"ת, כדי לחוש לדעת
 יחיד דלא ס"ל כוותיה, התיר "להרבות
 בברכות" ולברך ברכות התורה כולם
 בשביל שילמד "שיעור מועט" קודם
 ערבית. עכת"ד. ודון מינה ואוקי באתרין.
ואחר מופלג מצאתי עוד ראיה לדרכי,
 דידוע שנחלקו הפוסקים בעניין מי
 ששכח לברך ברכת אלהי נשמה והתפלל
 ואמר מחייה המתים, האם יברך אותה,
 וכתב על זה המשנ"ב (בסי' נ"ב סק"ט)
 וז"ל "ומ"מ יותר טוב לכתחילה לצאת
 אליבא דכו"ע, דהיינו שאם התחיל כבר

